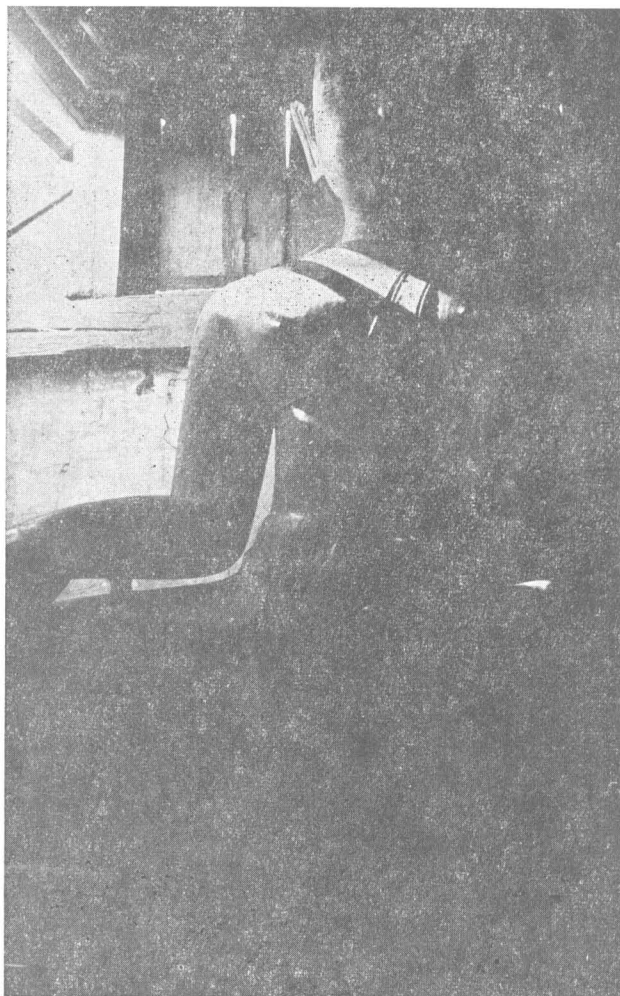

บทวิจารณ์
ผลงานครึ่งล่าสุด
ของผู้เขียน

เปลื้อง ฦ นคร

คุณหวน พันธุ์พันธ์ แห่งวิทยาลัยวิชาการศึกษา
พิษณุโลก ได้นำหนังสือ *พิษณุโลกของเรา* มา ส.ค.ส.
บรรณาธิการที่สำนักงาน หนังสือเล่มนี้เป็นผลงานโบราณ
คดีเรื่องที่ ๓ ของเขา เขาได้เก็บเรื่องราวของโบราณวัตถุ
ที่มีในจังหวัดพิษณุโลกทุกอำเภอ มีแผนที่และภาพประกอบ
นับว่าเป็นหนังสือสารคดีทางประวัติศาสตร์ ที่นักอ่านพึงมี
ไว้สักเล่มหนึ่ง เล่มนี้รู้สึกว่าจะดีกว่าสองเล่มก่อนคือเรื่อง
เมืองอ่างทองกับลพบุรีที่เขาทำมาแล้ว ขายเล่มละ ๒๕.๐๐
ติดต่อกับผู้เขียน ณ วิทยาลัยวิชาการศึกษา พิษณุโลก

จากคอลัมน์ “ทิ้งท้าย”
ในวิทยาสาร ฉบับที่ ๓ ปีที่ ๓

๑๕ มกราคม ๒๕๑๕

๖๔ ๔๔ ๕
หนังสือค้นหาข้อยาก

๘. ศิวรักษ์

ล่างลงมาอีกหน่อยก็มี พิชณฺ์โลกของเรา ซึ่ง นาย
หวน พันธุพันธ์ แห่งวิทยาลัยวิชาการศึกษา พิชณฺ์โลก
เป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียง นายหวน ผู้นี้ไม่ว่าจะไปอยู่
ที่ไหน ย่อมสนใจในประวัติและวัฒนธรรมของภูมิภาคแห่ง
นั้น ดัง สพบุรีที่น่ารู้ และ อ่างทองของเรา (หรืออ่าง-
ทองในอดีต) เป็นพยานให้ประจักษ์มาสองเล่มแล้ว ครั้น
เมื่อย้ายมาอยู่พิชณฺ์โลก ข้าพเจ้าก็ได้พยากรณ์ไว้ล่วงหน้า
แล้วว่าน่าจะมีหนังสือทำนองนี้ออกมาอีก และเป็นจริงสม
ความมุ่งหมาย ทั้งเล่มล่าสุดนี้ก็ดูจะดีกว่าเล่มที่แล้ว ๆ มา
ทั้งทางเนื้อหาสาระและรูปเล่ม แสดงว่าผู้เขียนมีอินทรีแก่
กล้าชั้น มีรสนิยมสูงชั้น และวิชาความรู้ก็มั่นคงชั้น นับ
ว่าน่ายินดีและควรแก่การอนุโมทนา ถ้านักวิชาการในสถา-
บันการศึกษาต่าง ๆ โดยเฉพาะในต่างจังหวัด จะถือปทัส
ฐานแบบนายหวน ด้วยการผลิตงานออกมาเท่าที่กำลัง
ความสามารถจะอำนวยผลแห่งกุศลกรรมนั้น ๆ จะส่งผลให้
ตนเองด้วย และแก่สังคมวงกว้างออกไปด้วย การกระทำ
ดังนี้ มีคุณยิ่งกว่าหาวิชาใส่ตัว ด้วยมัวพะวงแต่การเรียน

ต่อให้สูงขึ้นไป หรือมุ่งการเล่นชั้นเลือนยศ โดยไม่ถ้าย
ทอดวิชาในวงกว้างเป็นไหน ๆ ที่นายนิคก็ตรงที่เล่มนี้หา
ซื้อได้ไม่ยากนัก

จากคอลัมน์ “แนะนำหนังสือและนักเขียน”

ในสตรีสาร ฉบับที่ ๔๔ ปีที่ ๒๔

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

พิษณุโลกของเรา

หวน พินธุพันธ์ เขียน

กระแสรู มัลยาภรณ์ วิจารณ์

วิทยาลัยวิชาการศึกษา พิษณุโลก จัดพิมพ์

๑๕๕ หน้า แผนก ๔ หน้า รูปถ่าย ๒๔ หน้า ๒๕ บาท

เมื่อได้เห็น พิษณุโลกของเรา เข้าผู้วิจารณ์ก็รีบ
อ่านทันที เพราะมีความผูกพันอยู่บ้างกับเมือง “พระพิษณุ-
โลก” พลิกไปดูหน้าแรกก็เห็นตรา “ศึกษาฯ” สีน้ำเงิน
และอ่านได้ว่า “วิทยาลัยวิชาการศึกษา พิษณุโลก” จัด
พิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นด้วยความช่วยเหลือของมูลนิธิอาเซีย
เข่าว่ากันว่ามูลนิธิถ้าได้ช่วยเหลือหนังสือเรื่องอะไรหนังสือ
นั้นก็จะออกจะดี ๆ อยู่ เช่นสังคมศาสตร์ปริทัศน์ สมัย
แรกเป็นต้น เพราะเขาต้องตรวจตราเห็นพ้องด้วยอย่างน้อย

ก็ในแง่วิชาการว่าจะดีพอสมควร แม้ผู้เขียนเองก็เคยเสนอ
 อ่างทองในอดีต อันเป็นหนังสือฉบับ “กระเป่า” ได้รับ
 เกียรติจากมูลนิธิเสฐียรโกเศศเป็นผู้จัดพิมพ์ให้ โดยมูลนิธิ
 อาเซียนนั้นเองเป็นผู้ช่วยเหลือทางการเงินอีกต่อหนึ่ง

เปิดต่อไปอีกหน่อยเราก็จะพบ “จากนักเขียนเขียน
 วิจารณ์ผลงานของผู้เขียน” นักเขียนนั้น ๆ ก็มีเปลื้อง ฌ
 นคร และ ส. ศิวรักษ์ เป็นต้น มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ หวน
 พันธุ์พันธ์ เหมือนว่า ทำอย่างนี้เหมือนโฆษณาตัวเอง
 ผู้วิจารณ์ใคร่ขอแก้แทนผู้เขียนไว้ในที่นี้ว่า ถ้าจะโฆษณา
 ก็เพราะมีอะไรที่จะโฆษณา ที่ยิ่งไปกว่านั้น ผู้เขียนอาจรู้สึก
 ขอบคุณอย่างลึกซึ้งต่อผู้วิจารณ์เหล่านั้น เมื่อไม่มีทางจะ
 ตอบแทนได้ก็ต้องแสดงออกอย่างนี้

จากนี้ไปเป็นสารบาญ ซึ่งกินเนื้อที่มากอยู่ (๗ หน้า)
 นับเป็นสารบาญที่ออกจะยืดยาวไปหน่อย แม้จะเป็นสาร
 บาญที่ละเอียดละออดี แต่การเสนอ “รายนามข้าหลวง
 เทศาภิบาลและสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพิษณุ
 โลก รายนามผู้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก”
 ก็ยังทำให้ผู้วิจารณ์ไม่เข้าใจอยู่นั้นแล้วว่าเสนอไปทำไม หน้า
 สุดท้ายของสารบาญนี้มีชื่อสถานีรถไฟในท้องที่จังหวัด

พิชฌุโลก แม่น้ำลำคลอง บึงหนอง ภูเขา ฯลฯ ทำให้
 นึกๆไปว่า เป็นเหมือนอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ ครั้นไป
 อ่านตอนท้ายๆ เล่มเข้าไปในหน้าบรรณานุกรม ถึงได้ทราบว่า
 คงจะเอามาจากอักษรานุกรมภูมิศาสตร์จริงๆ อย่างน้อยก็
 ส่วนหนึ่ง ผู้วิจารณ์หาว่าอะไรมิได้ นึกว่านั่นเป็นลักษณะ
 อย่างหนึ่งของอาจารย์หวน พินธุพันธ์ คือความละเอียด
 ละออรอบคอบนั่นเอง

ถัดนั้นไปก็เป็นรูปถ่ายภาพประกอบตั้ง ๘๘ รูป ๒๔
 หน้า นับเป็นข้อดีของหนังสือเล่มนี้ ทำให้ผู้ไม่เคย
 เห็นได้เห็น ทำให้ผู้เคยเห็นแล้วได้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นเหมือน
 ภาพน้อยอยู่ตรงหน้า ฯลฯ ผู้วิจารณ์ขอติงแต่เพียงว่าภาพ
 เหล่านี้น้อยเป็นกลุ่มเดียวกันทั้ง ๒๔ หน้า ถ้าได้กระจายไป
 เป็นภาพประกอบของเนื้อเรื่องแต่ละตอนแต่ละภาพก็จะดีที่
 สุด แต่นั่นแหละกลางที่อาจเป็นเพราะความยุ่งยากเกี่ยวกับ
 การพิมพ์ซึ่งเราไม่รู้ ก็จะไม่เอาอะไรหนักหนากับเงินแค่ ๒๕
 บาท อันถือได้เต็มที่ว่าถูกมาก ถูกกว่าค่าของหนังสือเล่มนี้
 มาก

พูดถึงการพิมพ์แล้วก็ต้องยอมรับว่าการจัดรูปเล่ม
 ของหนังสือเล่มนี้พอสมควรทีเดียว เสียแต่พิมพ์ยังผิดอยู่

เรื่องพิมพ์ผิดคนไหนเห็นจะต้องหักใจยอมรับกันเสียแล้วว่าเมืองไทยนี้ช่างเป็นไทยจริงๆ ไม่ค่อยตามแบบตามแผน ยิ่งผู้เขียนไม่ได้พิสูจน์อักษรเองแล้วยิ่งไปใหญ่ ผู้วิจารณ์เองเคยชอกช้ำมาแล้วในเรื่องนี้ คราวนี้ผิดยงนับว่าน้อยครั้งได้ แต่ละครั้งผู้วิจารณ์ตกใจจนกลายเป็นขบขัน เช่น หน้า ๔๘ “...วัดพระศรีมหาธาตุ” ท่านก็พิมพ์ตามแบบนักศึกษา “มหาวิทยาลัย” ที่อ่านคำนี้เองเร็วๆ เป็นต้น หรือจะเอา “บรรณานุกรม” หน้า ๑๘๗ “ประวัติหมาคไทย (ส่วนกลาง) ภาค ๑” อย่างนี้เป็นต้น แต่ที่ผิดร้ายอย่างไม่รู้สึกขำเลยก็ในหน้า ๒๔ สมัยรัตนโกสินทร์ ย่อหน้าที่ ๒

“ต่อมาในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เมื่อยังทรงผนวชได้เสด็จจรดงค์ไปถึงเมืองพิษณุโลก . . .”

แน่นอนที่สุด ที่ถูกนั้น “รัชกาลที่ ๓” จะต้องเป็น “รัชกาลที่ ๔” ขอได้โปรดเข้าใจว่า ผู้วิจารณ์มิได้โจมตีอาจารย์หวน พันธุ์พันธ์ในเรื่องนี้เลย หากโจมตีผู้พิมพ์ต่างหาก ผู้วิจารณ์เข้าใจว่า ขณะนี้อาจารย์หวนเองก็คงขำใจจนไม่ยอมมองหน้าผู้พิมพ์ด้วยซ้ำ

เมื่อไรหนอเราถึงจะมีผู้พิสูจน์อักษรชนิดที่มีความรู้

ในเชิงภาษาไทย และมีความเอาใจใส่ในเนื้อเรื่องกันให้มากกว่า^๕

ขอย้อนกลับไปพูดเรื่องรูปอีกที (แล้วย้อนกลับมาที่เนื้อเรื่องตอนนั้น ๆ นี้แหละที่ผู้วิจารณ์แนะเรื่องรูป) ในรูปแผ่นที่ ๓ หน้าหลัง รูปกลาง จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดราชบูรณะ เรื่องกามกริธา ผู้วิจารณ์สะดุ้งสุดตัว มองภาพก็เห็นไม่ชัด เกรงว่าจะพิมพ์ผิดหรืออย่างไร เมื่อพลิกไปดูเรื่องวัดราชบูรณะในหน้า ๖๖ ถึงได้ทราบว่า ในพระอุโบสถนั้นมีจิตรกรรมฝาผนังภาพนี้จริง ๆ “ซึ่งไม่ปรากฏว่าเคยพบที่ใดมาก่อน” ผู้เขียนได้อธิบายต่อไปว่า เข้าใจว่าภาพนี้เขียนขึ้นในราวรัชกาลที่ ๔ แต่ก็ชำรุดและกระเทาะไปเพราะน้ำฝน (ซึ่งผู้วิจารณ์คิดว่าเป็นเพียงเหตุหนึ่งเท่านั้น แม้จะเป็นเหตุใหญ่ก็ตาม) นี้ทำให้ผู้วิจารณ์ได้ความรู้ใหม่เอี่ยมกามกริธานั้นจะเป็นกริธาหรือกีฬาหรือไม่ก็ตามใจเถิด แต่ที่ไปปรากฏอยู่ในพระอุโบสถนั้นออกจะมากไปและก็เป็นไปแล้วด้วย ในรูปแผ่นที่ ๖ หน้าหลัง มีรูปอนุสาวรีย์พ่อขุนบางกลางท่าวที่วัดกลางศรีพุทธาราม นครไทย เป็นพระรูปประทับยืนทรงพระแสงดาบขึ้นด้วยปูนปลาสเตอร์อยู่บนฐานไม้สี่เหลี่ยม พลิกไปดูหน้า ๑๑๑ ก็

ไม่ได้บอกกล่าวไว้มากนักว่าสร้างใน พ.ศ. ไหนและใครสร้างที่จะเกิดขึ้นมาไม่ช้าไม่นานนัก ที่ผู้วิจารณ์ติดใจก็อยู่ที่ว่าอนุสาวรีย์นั้นคงเป็นอนุสาวรีย์ของราษฎร ถ้าเป็นดังนั้นจริงก็แสดงให้เห็นว่า ราษฎรก็สร้างอนุสาวรีย์ได้เหมือนกัน

ว่าไปข้างเนื้อเรื่องแท้นั้น อาจารย์หวนได้ดำเนินตามแบบ ลพบุรีที่น้ำรู้ และ อ่างทองในอดีต จนถือได้ว่านั่นเป็นแบบของอาจารย์หวน มีสิ่งที่อ้างอิงอยู่มาก และคงจะแม่นยำในเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งมีผู้วิจารณ์ไม่ถนัดเมื่อเขาว่าถูกต้องกันก็คงจะถูกต้องกัน ภาษาที่ใช้ในนั้นแม้จะไม่ถึงขั้นวรรณวิจิตรแต่ก็เรียบและน่าฟังอยู่ในที่ อาจารย์หวนได้นำเรื่องเราเที่ยวพิชณูโลกโดยละเอียดละออพอสมควรทีเดียว แต่ส่วนใหญ่จะไปวัด ซึ่งก็ถูกแล้ว เพราะขึ้นไปดูที่อื่นก็มีแต่การเปลี่ยนแปลง แม้แต่วัดในสมัยนี้ยังพัฒนาไปกับเขาด้วย อาจารย์หวนถึงได้คร่ำครวญเรื่องพิพิธ-ภณต์แห่งชาติ พิชณูโลก อันควรสร้างใหม่ มิใช่อยู่ในวัดใหญ่อย่างปัจจุบัน จริงอยู่ครั้งหนึ่งอาจจะสมควร แต่เวลาที่ล่วงเลยมานานแล้ว พระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าควรจะมีที่ประทับดีกว่านั้นมากนัก โบราณวัตถุที่ตกค้างอยู่ตามวัด (และบ้าน) ต่างๆ ในพิชณูโลกก็ควรจะได้

นำมาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ จะใช้วิธีขอยืมแบบเสด็จในกรม ๆ กรมพระยาตำราง ๆ ก็น่าจะทำได้และควรจะลองทำดูแต่นั้นแหละ “เขาวัว” ว่าเท่าที่มีพิพิธภัณฑสถานอยู่แล้วนั้นก็ “ตั้ง” ตัวแล้ว ไม่เข้าใจ ไม่เข้าใจจริงๆ ว่าทำไมถึงตั้งตัว

การลักลอบขุดค้น การทำลายของเก่าแล้วสร้างของใหม่แล้ว ๆ ทั้บ ๆ เหล่านั้น ทางสำนักผังเมืองควรมีอำนาจช่วยดูแลได้อีกแรงหนึ่ง และทางราชการก็น่าจะให้ความสำคัญแก่สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมยิ่งขึ้นด้วย

ผู้วิจารณ์ยังติดใจอยู่ที่ว่า พิษณุโลกเป็นเมืองไทย (ใต้) อยู่ถึง ๒๕ ปี ใน พ.ศ. ๒๐๐๖—๒๐๓๑ รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ น่าที่จะมีผู้มีอำนาจเห็นความสำคัญของเมืองนี้มากขึ้น แม้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจะไม่ใช่มหาราช แต่เวลาที่ทรงครอง “กรุง” นี้ก็ยาวนานกว่าสมัยกรุงธนบุรี หรือเราจะยินดีจำแต่สมัยที่อยู่ใกล้ตัวแต่นั้นแหละท่านมีเรื่องสำคัญอื่น ๆ ที่จะต้องใคร่ครวญอีกเยอะแยะ อย่าไปรบกวานท่านเลย

ตอนท้ายหนังสือนี้เป็นบรรณานุกรมและสารบัญค่นเรื่อง นับเป็นสิ่งที่เด่นอีกอย่างหนึ่งของหนังสือเล่มนี้

กล่าวโดยสรุป พิชณโลกของเรา เป็นหนังสือที่ทำให้
 ความรู้เรื่องเมืองพิชณโลกแก่เราอย่างค่อนข้างสมบูรณ์และ
 ละเอียดละเอียด แต่เป็นไปในทางประวัติศาสตร์ มิใช่แบบ
 นำเที่ยว ถ้าใครสนใจในแบบท่องเที่ยวสนุกเฮฮาแล้ว เห็น
 หนังสือนี้เข้าคงจะร้องยี้ แต่ถ้าใครสนใจในแบบท่องเที่ยว
 คู่อัตถ์อันอาจยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน และอาจสนุกได้เท่าๆ
 กับเฮฮาแล้ว ควรอ่านเรื่องนี้อย่างยิ่ง รับรองได้ว่าไม่ผิด
 หวัง ข้อบกพร่องที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เทียบกับค่าของ
 หนังสือแล้วเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยเหลือเกิน น่าชอบใจ
 อาจารย์หวน พันธุพันธ์ ที่ยังเขียนเรื่องนี้ออกมาได้แม้จะ
 มีงานมาก และน่าชอบใจวิทยาลัยวิชาการศึกษา พิชณโลก
 ที่สร้างหนังสือขึ้นมา ขอให้หวังอย่างที่ ส. ศิวรักษ์ว่า
 ผู้เขียนคงจะสร้างงานแบบนี้ให้เราได้อ่านกันอีก เช่น “อุตร
 คติถ์ของเรา” “กำแพงเพชรของเรา” เป็นต้น โดยยัง
 รักษาชื่อ “ของเรา” ไว้ ก็คงจะเป็นที่ยินดีโดยทั่วกัน

กระแสร์ มาลยาภรณ์

วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน

จากคอลัมน์ “พรรณวิจารณ์”

ในปาจารยสาร ฉบับที่ ๓ ปีที่ ๕

มกราคม-มีนาคม ๒๕๑๕

พิษณุโลกของเรา โดย หวน ฟินธุพันธ์
'เฉลิมศักดิ์' วิจารณ์

วศ. พิษณุโลก จัดพิมพ์, ๑๙๕๕ หน้า,
 ภาพประกอบ ๘๐ รูป, ๒๕ บาท

หนังสือสารคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี โบราณวัตถุสถานและประเพณีของท้องถิ่นหรือจังหวัดใด จังหวัดหนึ่งโดยเฉพาะนั้น ยังมีผู้เขียนออกมาเผยแพร่กัน น้อยมาก ที่พอมืออยู่บ้างก็เป็นทำนองเอกสารการค้นคว้า ของนักวิชาการโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งมี หน้าที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องทางนี้โดยตรง นอกจากนั้นก็เห็น มีแต่ที่เป็นสารคดีท่องเที่ยวทั่วประเทศอันมีเนื้อหาไม่ลึกซึ้ง ละเอียด และแทบจะไม่มีคุณค่าสำหรับการศึกษาค้นคว้าในวัน ข้างหน้าด้วยซ้ำไป

ว่าไปแล้วหนังสือสารคดีดังกล่าวนี้เขียนยาก เพราะ เกี่ยวข้องกับหลักวิชา และจะต้องใช้ความอุตสาหะในการ ค้นคว้ารวมทั้งการศึกษาเปรียบเทียบเอกสารและข้อเท็จจริง ต่าง ๆ ที่มีผู้เคยสำรวจหรือเรียบเรียงไว้แล้ว จึงจะได้ หนังสือที่ถูกต้องสมบูรณ์ด้วยข้อเท็จจริง

ผู้ที่มีความอุตสาหะค้นคว้าและเรียบเรียงสารคดี

ทำนองนี้มีอยู่ไม่มากนัก เท่าที่เคยเห็นผลงาน เช่น น. ฅ ปากน้ำ, พลุหลวง (หนักไปทางศิลปะ, จิตรกรรม และประติมากรรม) สุจิตต์ วงษ์เทศ (สำรวจโบราณคดีเฉพาะท้องถิ่น) และที่น่าสนใจอีกคนหนึ่ง คือ *หวน พินธุพันธ์* ซึ่งปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำวิทยาลัยวิชาการศึกษา พิษณุโลก เคยมีผลงานแบบนี้มาแล้ว ๒ เล่ม คือ *ลพบุรีที่น่ารู้* กับ *อังกูรของเรา* เล่มล่าสุดคือ *'พิษณุโลกของเรา'* ตีพิมพ์แล้วเสร็จเมื่อธันวาคม ๒๕๑๔ นี้เอง ผู้สนใจสั่งซื้อได้ที่ รองอธิการวิทยาลัยวิชาการศึกษา พิษณุโลก ราคาเล่มละ ๒๕ บาท

ในหนังสือ *'พิษณุโลกของเรา'* ผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็นหลายส่วน โดยกล่าวถึงความป็นมาของเมืองพิษณุโลกในอดีต ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ — สมัยลพบุรี — สมัยสุโขทัย — สมัยอยุธยา — กรุงธนบุรี — สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แล้วจึงกล่าวถึงจังหวัดพิษณุโลกในปัจจุบัน

ส่วนที่กล่าวถึงประวัติเมืองพิษณุโลกนั้นผู้เขียนได้อาศัยเนื้อความจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชานุภาพเป็นบรรทัดฐาน ประกอบกับเรื่องต่าง ๆ

เกี่ยวกับเมืองพิษณุโลกที่ผู้เขียนไว้แล้วประกอบกับ
เอกสารของกระทรวงมหาดไทยบางเรื่อง

เมื่อพิจารณาตลอดทั้งเล่มแล้ว เห็นได้ชัดว่าผู้เขียน
ให้ความสำคัญแก่โบราณสถานมากกว่าเรื่องอื่น ดังจะเห็น
ได้ว่ามีการสำรวจและให้คำอธิบายถึงอดีตปัจจุบัน และความ
สำคัญของแต่ละแห่งอย่างค่อนข้างจะแจ่ม ไม่ว่าจะเป็น
พระราชวังโบราณ, กำแพงเมือง, กุเมือง, บัอม, ประตูเมือง,
สระ, วัดและศาสนสถานต่าง ๆ ซึ่งผู้เขียนได้ออกสำรวจ
ด้วยตนเองไปทุกอำเภอ และแทบทุกหมู่บ้าน นับเป็นความ
อุตสาหะอย่างแรงกล้า ทั้ง ๆ ที่มีหน้าที่ดำเนินโดยตรง

จากบางตอนของหนังสือเล่มนี้ เราจะอดสะท้อนใจ
มิได้เลยเมื่อปรากฏว่าสถานสำคัญบางแห่งเหลืออยู่เพียง
นามหรือมูลดินเท่านั้น เพราะไม่มีการใส่ใจอนุรักษ์ไว้เป็น
สมบัติแห่งชาติ เช่น พระราชวังจันทน์ ซึ่งเคยเป็นที่ประทับ
ของพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ รวมทั้งสมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช และเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งยังดำรงพระยศเป็นเจ้าพระยาจักรี
ทรงเป็นผู้รักษาเมืองนี้ไว้นานกว่าจะแตกพ่ายแก่พม่า ก็คง
จะได้ประทับอยู่ในพระราชวังนี้

แต่ในบัดนี้ พระราชวังจันทน์ในประวัติศาสตร์ที่เห็นและรู้จักกันเป็นเพียงที่ตั้งของโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม และภายในบริเวณก็ไม่มีปรากฏหลักฐานและซากอะไรเลยว่เคยเป็นสถานสำคัญมาก่อน นอกจากศาลของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งสร้างขึ้นภายหลังเท่านั้นเอง

สถานที่สำคัญ ๆ ทางประวัติศาสตร์และศาสนสถาน เช่นนี้มีอยู่ทั่วไปในจังหวัดต่าง ๆ ของไทย แต่ดูจะไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแลหรือสืบสวนให้ได้ทราบถึงความสำคัญและประวัติความเป็นมาเพื่อที่จะได้ทำนุบำรุงไว้เป็นสมบัติชาติสืบไป มิฉะนั้นก็จะเหลือจารึกไว้เพียงนามเท่านั้น

ข้อที่น่าเสียดายของหนังสือ 'พิษณุโลกของเรา' ก็มีอยู่บ้าง ซึ่งทำให้ขาดความสมบูรณ์ไปได้ นั่นคือ ขาดการวิเคราะห์ทางลักษณะของศิลปกรรม กล่าวคือ โบราณสถาน ศาสนสถาน และพระพุทธรูปต่าง ๆ ที่ปรากฏในการสำรวจพิษณุโลกนี้ล้วนแต่เป็นของเก่าเริ่มแต่ยุคสุโขทัย จนถึงรัตนโกสินทร์ ดังนั้นแต่ละแห่งจึงต้องมีความแตกต่างกันไปบ้างในสกุลของศิลป์ เพราะสร้างขึ้นในยุคสมัยที่ต่างกัน หากผู้เขียนได้กล่าวถึงในแง่นี้ไว้ด้วยก็จะทำให้คุณค่าของสิ่งเหล่านั้นเด่นชัดและน่าสนใจขึ้น แต่เมื่อพิจารณาตัวผู้เขียน

แล้วก็เห็นว่าทรงคุณวุฒิในวิชาการศึกษา มิได้ปรากฏว่ามี
 คุณวุฒิพิเศษในทางปฏิมากรรมหรือโบราณคดี จึงอาจจะ
 ทำงานในแง่นี้ไม่สะดวก แต่ก็ควรที่จะได้หาเพื่อนร่วมงาน
 ที่มีคุณวุฒิในทางนี้ช่วยเรียบเรียงหรือชี้แนะให้ เพื่อความ
 สมบูรณ์และได้รสชาติในเรื่องราวที่เขียนขึ้นมา ถ้าเป็น
 ไปได้ขอเสนอให้นำจะได้รับการพิจารณาจากผู้เขียนหนังสือ
 เล่มนี้ ในงานเขียนเล่มต่อ ๆ ไป

อยากจะดึงอีกข้อหนึ่งก็คือ หนังสือเล่มนี้ก็ได้ตั้งใจ
 รวบรวมความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และพรรณนาถึง
 ความน่าสนใจของโบราณสถานและศิลปกรรมต่าง ๆ แล้ว
 ก็น่าที่จะได้ผนวกขนบธรรมเนียมประเพณี, ความเชื่อถือทาง
 จิตใจ การละเล่นพื้นเมือง ฯลฯ อันเป็นวัฒนธรรมประจำถิ่น
 รวมไปด้วย เพื่อที่จะได้รู้จัก 'พิษณุโลก' อย่างใกล้ชิด
 ทั้งความสำคัญทางประวัติศาสตร์—ภูมิศาสตร์สถานที่สำคัญ
 และชีวิตจิตใจของตน

เฉลิมศักดิ์ ๑๕/๑/๕๕
 จากคอลัมน์ "หนังสือ" ในฟ้าเมืองไทย
 ฉบับ ๑๔๕ ๒๗ มกราคม ๒๕๑๕